

KONSERVATIV ARBETARPOLITIK

Av professor HENRIK MUNKTELL, Uppsala

VID Högerns Ungdomsförbunds riksstämma i juni i år antogs ett näringspolitiskt uttalande, vilket tyvärr ej rönt den uppmärksamhet, som det förtjänar. I själva verket är detta uttalande mycket typiskt för den moderna högern, för dess önskan att pröva nya vägar och viljan att finna positiva alternativ till de socialistiska idéerna under bevarande av de grundläggande individualistiska synpunkterna.

I uttalandet framhålles bl. a. att statsmakterna genom en positivt inriktad politik måste ge näringslivet den frihet, som kan stimulera till ökade arbetsinsatser från alla i produktionen verk samma krafter, såväl företagare som anställda. Även jordbruket måste befrias från de nuvarande hämmande frihetsinskränkningarna och den svävande ovissheten för framtiden.

Av särskilt intresse är det som uttalas om förhållandena inom företagen. Det framhålles att ett gott samarbete måste råda mellan ledning och anställda och att en god laganda måste skapas och vidmakthållas inom varje företag. Detta kräver från ledningens sida ökad förståelse för den anställdes problem och från dennes sida ökad insikt om att företagets intressen också i hög grad äro hans egna.

Slutligen framhålles i uttalandet, att det grundläggande inom produktionen är den enskilde individen och hans insatser. »Begåvning, initiativkraft och duglighet måste därför även inom den moderna stordriftens former tillvaratagas, premieras och givas möjligheter till vidare utveckling.»

De här uttalade idéerna påminna i stor utsträckning om det av det engelska konservativa partiet nyligen framlagda industriprogram, som är känt under namnet »The Industrial Charter». Av detta program har svensk konservatism, synes det mig, mycket att lära, icke minst vad angår industriarbetarnas ställning.

Innan jag — låt vara flyktigt — berör några huvudpunkter i

nyssnämnda programskrift må emellertid ett par allmänna reflexioner göras.

Det är tyvärr ett faktum att man bland industri- och kroppsarbetarna i vårt land traditionellt intar en fientlig hållning mot högerpartiet. Denna inställning beror delvis på en felaktig uppfattning om högerens politik. Det vore givetvis önskvärt att genom en effektiv upplysningsverksamhet, som kunde bryta igenom den mörkläggande socialistiska propagandan, på ett lättfattligt sätt klargöra högerens inställning till arbetarklassen. Svårigheterna därvidlag äro givetvis mycket stora. Särskilt i tidigare vulgärpropaganda har högern utmålats som »kapitalisternas» och »profit-hajarnas» parti. Vi skola ej heller glömma hur ännu i den senaste valkampanjen blotta ordet »storfinans» synes ha haft stort propagandavärde för de socialistiska partierna liksom att talet om högerens »gamla synder», »bolagsherrarnas parti» o. s. v. spelat en viss roll.

Trots att högern bevisligen måste erhålla en betydande del av sina väljare från arbetarklassen är det alltså ett faktum att arbetarna i många avseenden identifiera det i stort sett alltjämt rådande privatekonomiska systemet med begreppet högern. Det befogade eller obefogade missnöjet med detta system kommer då också att i stor utsträckning gå ut över högerpartiet.

Det har ofta framhållits att detta missnöje är svårförklarligt med hänsyn till den enorma höjning av den allmänna levnadsstandard, som ägt rum under detta system. Därvid bortser man emellertid alltför mycket från det psykologiska faktum att den enskilde arbetaren av i dag i regel endast är medveten om sina egna svårigheter: han tar den nuvarande levnadsstandard för något självfallet, han är icke i egentlig mening medveten om de förbättringar, som ägt rum under hans egen barndom eller under hans fars eller farfars tid och minst av allt är han benägen att tillskriva privatkapitalismen någon del i den standardhöjning, som han eventuellt kan vara medveten om. Detta sammanhänger med att gångna tiders konflikter mellan företagare och arbetare ha lämnat efter sig många bittra minnen, vilka ännu på långt när ej äro försvunna. Uppfattningen att arbetsgivare och arbetare representera två motsatta sidor med helt skilda intressen är tyvärr ingalunda död. Den underhålles ju också starkt genom den socialdemokratiska och kommunistiska vulgärpropagandan och får — det bör icke förnekas — då och då näring genom en eller annan reaktionär företagares kortsynta ekonomiska politik.

Vad som emellertid ej heller är av den minsta betydelsen, ja, kanske viktigast av allt, är att det allmänmänskliga behovet att finna intresse och tillfredsställelse i arbetet endast i mycket obetydlig grad kan tillfredsställas hos industriarbetaren inom det nutida näringslivets ram. Detta är en direkt följd av teknikens utveckling och av de moderna produktionsmetoderna, där i stort sett individuell skicklighet och förmåga blir av allt mindre betydelse emedan i stället de allt mera fulländade maskinerna spela en allt större roll.

Hur felaktig den tidigare skisserade socialistiska uppfattningen av högern än är få vi emellertid ej blunda, vare sig för att vi inom högern säkerligen ej gjort tillräckligt för att underlätta för industriarbetarna att bli deras egen lyckas smed, eller för de svårigheter, som en realistisk industripolitik — enligt vad nyss antytts — har att kämpa med i arbetarnas traditionella inställning. Vi få ej glömma att de socialistiska idéerna blivit något av trosatser för den nutida industriarbetaren. Skall det bli möjligt att öppna industriarbetarnas ögon för falskheten i dessa satser så att de inse att det hägrande socialistiska riket är en chimär, då är det ovillkorligen nödvändigt att för industriarbetarna skapa ett *alternativ* till socialismen, ett *alternativ på individualistisk bas*.

Det är här som det synes mig att den del av »The Industrial Charter», som kallas »The Workers' Charter», ger många nya uppslag och idéer. Den följande redogörelsen vill endast taga fasta på några huvudsynpunkter.

»The Workers' Charter» börjar med att framhålla att den engelska högerns politik »is to humanise, not to nationalise» samt fastslår att de mänskliga relationerna äro av primär betydelse inom industrien. Man riktar sig bestämt mot varje sådant betraktelsesätt av industrien, som uppdelar de däri sysselsatta i två »parter» med mot varandra stridande intressen. Om summan av mänsklig välfärd och lycka skall kunna ökas, kan detta ske endast genom att bland alla industrianställda uppamma en känsla för gemensamma mål, vilken ställning de än befinna sig i.

Vidare betonas, att det gemensamma målet måste nås genom förenade ansträngningar och att det då måste finnas en klar insikt om de skyldigheter och rättigheter, som åligger eller tillkommer varje person inom ett företag. Den anställde har rättigheter, vilka innebära motsvarande skyldigheter för arbetsgivaren. Då denne fullgör dessa skyldigheter har han å sin sida rättighet att fordra att den anställde utför sitt arbete efter bästa förmåga. I själva

verket äro inbördes rättigheter och skyldigheter — moraliska eller legala — oskiljaktliga från alla mänskliga relationer, ty de utgöra det väsentligaste i ett gott »lagarbete» (team work).

Efter denna principdeklaration kommer programmet in på vilka rättigheter, som de industriella arbetarna böra ha. De sammanfattas i tre huvudpunkter.

(1) Säkerhet i sysselsättningen.

(2) Uppmuntran att utföra arbetet väl och att med tiden få ett bättre arbete.

(3) Ställning som individ, hur stort företaget än må vara och hur mekaniserat arbetet än är.

Säkerheten i sysselsättningen skall även innebära att arbetaren skall ha möjlighet att få nytt arbete, när han nödgas sluta ett tidigare. Denna programpunkt står i nära sammanhang med The Industrial Charters förslag för vidmakthållande av en hög och jämn sysselsättning. Dessa förslag kunna här ej refereras men det må påpekas, att denna punkt med säkerhet har en ofantlig betydelse. Den djupa fruktan för arbetslöshetens fasor, vilken behärskar alla arbetare, som upplevt depressionstider, är en faktor, om vars betydelse övriga befolkningselement ha svårt att göra sig en föreställning.

Om alltså säkerheten, tryggheten, inom det industriella livet måste utgöra grunden för bättre levnadsförhållanden för de anställda, lägges å andra sidan mycket stor vikt vid olika former av uppmuntran i arbetet. Extra belöning bör alltid åtfölja extra ansträngning och initiativ. I princip bör också varje anställd, som har förutsättningarna härför, ha möjlighet att nå vilken anställning som helst inom industrien. Detta förutsätter bl. a. ett vittomfattande uppfostrings- och utbildningssystem inom hela näringslivet, börjande med yrkesrådgivning i skolorna. Vikt lägges vidare vid specialutbildning av sådana nyanställda, som ha förutsättningar härför, och vid en mera allmän industriell och ekonomisk träning hos övriga. Genom hela programmet går som en röd tråd att arbetaren måste behandlas i första hand som individ och människa.

Slutligen diskuteras även frågan om vinstdelning eller andra former av »co-partnership». Det betonas att denna idé är mycket lycklig, men samtidigt framhålles att varje industris och företags förhållanden variera så mycket att det är omöjligt att här uppställa bestämda och allmängiltiga regler.

Vad kan då sägas, om man ställer uttalandena i detta program i

relation till svenska förhållanden? Otvivelaktigt förekommer även hos oss i princip samma svårigheter, som det engelska programmet vill komma tillrätta med. Man kan t. ex. peka på att den s. k. solidariska lönepolitiken fört till att industriarbetarna mycket ofta icke ha något större intresse för att höja sina arbetsprestationer eller för att utbilda sig vidare. Tyvärr är det ju också hos oss så, att det inom den moderna industrien ofta erbjuder mycket stora svårigheter för en intelligent och kapabel arbetare att visa vad han verkligen går för. Löpande-bandprincipen inom industrien medför en tendens till att utplåna individualiteten bland arbetarna. Även hos oss gör sig utbildningsproblemet påmint. Nu är det ju tyvärr så att en skicklig och energisk industriarbetare i 9 fall av 10, eller kanske 99 av 100, på sin höjd endast har möjlighet att bli förman, han må vara aldrig så begåvad. Detta sagt med allt erkännande av de initiativ, som av olika företag tagits för att skaffa hos dem anställda bättre utbildningsmöjligheter.

Om man nu jämför uttalandena i »The Workers' Charter» med de uttalanden i hithörande frågor, som gjorts av den svenska högern, så finner man att de till sitt reella innehåll i stor utsträckning överensstämmer. Man kan t. ex. hänvisa till programuttalandet vid riksstämman 1944, där det bl. a. betonas angelägenheten av att åvägabringa samma möjligheter till utbildning för alla och att »envar skall kunna finna en sådan plats i samhället, att hans begåvning och utbildning kommer till sin rätt». I högerns 1946 antagna handlingsprogram betonas även i inledningen, hurusom arbetargruppernas krav på ekonomisk och social trygghet står i samklang med högerns strävanden. Detta utvecklas sedan på olika sätt.

Mellan »The Workers' Charter» och hithörande delar av den svenska högerns program finnes alltså knappast någon större principiell skillnad. Möjligen skulle man därvid kunna peka på tories visserligen ganska vagt formulerade men icke desto mindre oreserverade rekommendation av tanken på industriell deläganderätt. Vad som däremot utgör en betydande praktisk skillnad är dels att »The Workers' Charter» angripit problemen mycket mera intensivt och gått mycket mera i detalj, dels att alla till industriarbetet hörande frågor där fått en enhetlig behandling.

Engelska konservativa kretsar synas i stor utsträckning anse, att man vad beträffar industriarbetet i detta program funnit det individualistiska alternativet till socialismen. Skulle någonting liknande vara möjligt i Sverige? Ett faktum av mycket stort in-

trasse är ju, att i många fall en strävan till ökad individualism gör sig gällande även bland industriarbetarna. Att närmare gå in på orsakerna härtill låter sig här ej göra. Jag vill endast nämna det ökade trycket på arbetarna från fackföreningsledningarnas sida, tvångsanslutningarna till de socialdemokratiska och kommunistiska partierna, arbetarnas beskattning till förmån för den socialistiska propagandan o. s. v.

Ett typiskt utslag för den reaktion, som sålunda gör sig gällande, äro de tankar och idéer, som framlagts av gruvarbetaren Arne Montan. Han synes mig i många avseenden ha visat den väg, som kan gås för att Sveriges industriarbetare skola komma ut ur kollektivismens nivellering. På många punkter överensstämmer det konservativa engelska industriprogrammet och Arne Montans synpunkter på ett påfallande sätt — även i punkter, som ej berörts i denna artikel. Liksom jag i stort sett finner det engelska programmet mycket värdefullt kan jag även i de flesta avseenden i princip oreserverat instämma med Montan, låt vara att man på vissa punkter kan sätta frågetecken beträffande möjligheterna att praktiskt genomföra hans idéer. För att — som Montan betonar och som det inledningsvis behandlade näringspolitiska uttalandet framhåller — skapa större känsla av gemenskap mellan företagare och anställda synes olika former av vinstandelssystem vara en lycklig väg, som åtminstone allvarligt bör prövas. Likaså synas differentierade löne- och arbetsvillkor vara en viktig förutsättning för ännu bättre insatser av den svenske industriarbetaren, samtidigt som de bästa av dem få sin rättvisa belöning. Montans starka betonande av att arbetarna måste få bättre möjligheter att utbilda och bilda sig står också i överensstämmelse med vad som ovan med gillande refererats.

Det måhända starkaste motståndet mot dessa idéer kommer kanske att komma från fackföreningshåll. Som det nu är inse säkerligen de ledande där att ett praktiskt och konsekvent genomförande av det väsentliga av de idéer, som utvecklats i »The Industrial Charter» och av Arne Montan, skulle innebära socialismens död. Men många engelska industriarbetare ha vunnits för idéerna i »The Industrial Charter». Skulle det ej vara möjligt att även bland svenska arbetare sprida insikten om att här finnes ett alternativ, som i längden skulle komma att tillgodose icke blott arbetarnas utan hela samhällets intressen på ett helt annat, effektivare och bättre sätt, än den i längden frihetsförkvävande socialismen?